

І. В. Кравець, к. е. н., ст. викладач,
кафедра економічної теорії та інтелектуальної власності

САМОЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ В ЕКОНОМІЦІ: ПІРАМІДА «ЗС»

Постановка проблеми. Самозабезпеченість – це особлива, суперечлива економічна категорія, яка з одного боку є основою натурального господарства, а з другого боку, необхідність в ній виникає і в умовах ринкових відносин. Самозабезпеченість в економічній літературі частіше розглядається в контексті продовольчої, фінансової, енергетичної та політично-економічної безпеки.

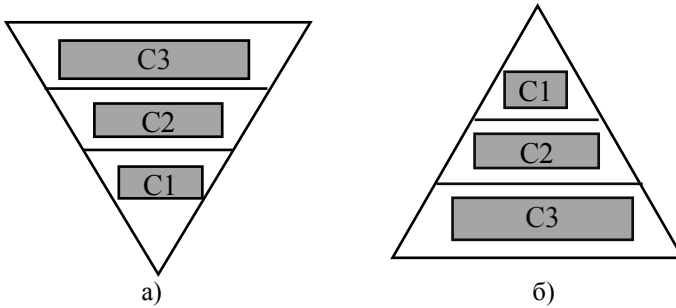
Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми самозабезпечення як складової економічної безпеки присвячено праці українських та зарубіжних вчених, серед яких: Л.І. Абалкін, В.Р. Андрійчук, П.П. Борщевський, Б.В. Губін, Б.М. Данилишин, Л.В. Дейнеко, Г.Р. Джоунс, О. Г. Зельднер, С.М. Кваша, Б.З. Мільнер, П.Т. Саблук та інші. Проте дана категорія вимагає більш детального дослідження та розкриття, особливо в напрямі формування основ самозабезпечення на регіональному та національному рівні.

Результати дослідження. Самозабезпеченість – це стан, який не вимагає не будь-якої допомоги, підтримки чи взаємодії. В даному дослідженні ми розглянемо три типи самозабезпеченості: індивідуально-колективний (С1), корпоративний (С2) та національний (С3).

Індивідуально-колективний тип самозабезпечення – це стан, який не вимагає будь-якої допомоги, підтримки чи взаємодії для виживання, тип особистої чи колективної автономії [5]. Піраміда, зображена на рис. 1 символізує собою самозабезпечення від індивідуального (С1), до національного (С3), де С2 – проміжна ланка – різні види підприємств та господарства сімейного, ненатурального типу і навпаки: від С3 до С1.

Нереальна, перегорнута, хитка та нестійка пірамідальна система самозабезпечення (рис.1, а), де економіка стоїть на самозабезпеченні індивідів або господарств натурального типу, які не можуть (або не хочуть) фізично чи ментально забезпечувати себе у відповідності до сучасного стану суспільного розвитку. Їх потреби відрізняються від більшості представників суспільства, їх психіка та свідомість практично вільні від ринку. Деякі представники сектору С1 ніяк не пов'язані з сектором С2 і С3, їм не потрібен ринок в їх ідеалі, їм не потрібна і держава взагалі. В дійсності, кількість «самозабезпеченців» у чистому вигляді в світі досить незначна, а групи, які визнають себе

«самозабезпеченнями» так чи інакше є суб'єктами та об'єктами ринку, просто відсоткова частка їх матеріальних потоків по відношенню до загального обігу товарів та послуг є досить незначною.

Рис. 1. Піраміда самозабезпечення «3С»

Вид самозабезпечення «С1» в загальній соціально-економічній системі існувати звичайно може, і існує (рис.1, б), хоча в різні часи і в різних країнах таке особливе існування індивідів та груп неодноразово переслідувалося владою. Наразі ми можемо спостерігати такий вид самозабезпечення і у нас в країні: екопоселення, релігійні поселення (аміши), самопоселення в зоні радіоактивного забруднення, проживання в зоні АТО. Проте, на даному етапі розвитку – це виключення, яке лежить в площі нужденності або особистих (філософських, релігійних) переконань і поки що іде всупереч з поняттями сучасного суспільства, як цілісної соціальної системи.

Позитивних сторін такого типу самозабезпечення більше, ніж негативних, якщо тому сприяють кліматичні, географічні, політичні умови та генетично закладений гарний фізичний та психологічний стан здоров'я індивідів. Такий тип самозабезпечення не порушує екологічної системи, оскільки бере від оточуючого середовища рівно стільки скільки потрібно, для даного типу не властиве надмірне споживання, притаманний високий рівень зайнятості. Негативні риси груп даного типу самозабезпечення: 1) ізольованість, наявність внутрішніх громадських уставів, небажання розкривати принципи та тонкощі існування таких груп оточуючому суспільству, що створює плідний ґрунт для формування та розвитку сект; 2) консерватизм, який межує іноді зі здоровим глуздом (ранні одруження, родинні одруження, неприйняття сучасних методів лікування тощо).

Корпоративний тип самозабезпечення (С2) – стан який не вимагає будь-якої допомоги, підтримки чи взаємодії для існування та розвитку підприємства, організації, це тип колективної бізнес автономії. Такий

тип самозабезпечення в чистому вигляді неможливий, навіть, якщо це ферма сімейного типу. При колективному веденні господарства дуже важко самостійно задовольнити весь спектр виробничих потреб: так чи інакше буде відбуватися обмін, наприклад, молочних продуктів на засоби праці (вилы, заступи, тощо). Тобто навіть господарства сімейного типу будуть учасниками ринку.

Самозабезпечення підприємства (рівень самозабезпечення підприємства), на нашу думку, можна розглядати, як основу економічної безпеки організації. Економічна безпека підприємства – це такий стан розвитку суб'єкта господарювання, який характеризується стабільністю економічного та фінансового розвитку, ефективністю нейтралізації негативних факторів і протидії їх впливу на всіх стадіях підприємницької діяльності [3, с. 9]. В.В. Шликов розглядає економічну безпеку з точки зору сумлінності конкуренції, забезпечення інформаційної безпеки і правового захисту інтелектуальної власності [4, с.138].

Таким чином, бачимо, що поняття «економічна безпека» і «самозабезпеченість» хоча і кореспондуються в деяких аспектах: а саме в питаннях самозабезпечення ресурсів та капіталу, проте поняття економічної безпеки підприємства є значно ширшим, а самозабезпечення є однією із важливих складових економічної безпеки. Оцінка рівня самозабезпечення підприємства передбачає аналіз капіталу, матеріальних та трудових ресурсів. Зазначимо, що чим вище рівень самозабезпечення, тим вищий рівень економічної безпеки.

Позитивні сторони високого рівня самозабезпечення підприємств можна розглядати з двох боків: з позиції підприємства та позиції держави. Так, для підприємства високий рівень самозабезпечення гарантує: економічну безпеку, стабільність, можливість розвитку та розширення виробництва, внутрішньогалузеву та міжгалузеву інтеграцію та диверсифікацію. З боку держави: чим більше успішних підприємств, тим більше фіскальних платежів до бюджету, вище рівень зайнятості населення та рівень економічної безпеки країни.

Негативні сторони високого рівня самозабезпечення підприємств проявляються в: негуманному та нетолерантному ставленні до навколишнього середовища, пропаганді надмірного споживання, створенні монополій та олігополій. Нижче наведено перелік (далеко не повний) корпорацій України та їх частка ринку.

1. *Мегаполіс-Україна*. Частка ринку: 98% ринку дистрибуції тютюнових виробів.

2. *Авангард*. Частка ринку: 49% ринку яєць.

3. *Миронівський хлібопродукт*. Частка ринку: 52% ринку курятини.

4. *ПриватБанк*. Частка ринку: 60% безготівкових розрахунків українців проходить через термінали ПриватБанку.

5. *Укртелеком*. Частка ринку: 85,23% за підсумками 2014 року.

6. *Київстар*. Частка ринку: 38,7 в 2014 році.

7. *Епіцентр*. Частка ринку: понад 60% (у 2014-му 47% ринку контролював Епіцентр, а мережа Нова лінія, поглинена Епіцентром, контролювала близько 16%)

8. *ДТЕК*. Частка ринку: 76% ринку теплової генерації, в 2014 році на її частку припадало 99% експорту українського струму[1].

Олігополістична конкуренція, тобто конкуренція, на ринку з небагатьма великими продавцями товарів, створює такий стан на ринку, де продавці (вищезазначені в тому числі) товарів та послуг можуть суттєво впливати на ціни їх реалізації. Тобто, чим вище частка ринку – тим менша цінова і нецінова конкуренція, тим вище ціна продукції для пересічних українців.

Національний тип самозабезпечення (С3) – стан який не вимагає будь-якої допомоги, підтримки чи взаємодії для існування та розвитку держави. Такий тип самозабезпечення називається автаркією. Під автаркією розуміють також економічний режим самозабезпечення країни, в якому мінімізується зовнішній товарний обіг. У сучасній економічній лексиці автаркією називають економіку, орієнтовану всередину, на саму себе, на розвиток без зв'язків з іншими країнами. В цьому сенсі автаркія – замкнута економіка, яка передбачає абсолютний суверенітет [2].

У різні роки за різних причин і обставин деякі країни прагнули до автаркії (Німеччина, Італія, СРСР, Японія, Північна Корея та деякі інші), але в глобальній економіці XXI століття автаркія як абсолютний економічний суверенітет країни є недосяжною – настільки тісними стали торговельні зв'язки. Самозабезпечення заради виключно самозабезпечення на рівні держави – то є хибний шлях, утопія. Тобто, абсолютна автаркія неможлива в принципі. Країни, які намагалися її здійснити, не змогли як слід вибудувати економіку і вибратися з убогості. Навіть Північна Корея, яка часто наводиться як приклад держави з автаркією економікою, такої вже давно практично нею не являється – ще у 1994 році президентом КНДР Кім Ір Сенгом був оголошений відхід від ідеології чучхе (стратегії опори виключно на власні сили) і взято курс на участь у світовій торгівлі.

Історичний досвід показав, що автаркії тенденції, доведені до крайності, – коли автаркія заради автаркії – завдають непоправної шкоди економіці країни, часто відкидаючи її назад в галузі науково-технічного прогресу, економічної ефективності суспільного

виробництва і рівня добробуту народу. Якщо брати до уваги концепцію безпеки (самодостатності економіки), то чим вище рівень самозабезпеченості країни (не ізольованості!!!), тим вище економічна, політична та соціальна безпека.

Висновки. Беручи до уваги, що в даному дослідженні ми розглядали самозабезпеченість на різних рівнях, то відповідно не може бути однозначного висновку, окрім того, що самозабезпеченість – це певного роду свобода. Кожен тип самозабезпечення може існувати в реальності, проте ціна та відповідальність такого існування різна. Якщо у випадку С1 (індивідуально-колективний тип самозабезпечення) ведення такого способу життя та життєдіяльності – це індивідуальне рішення і відповідно особиста відповідальність за цей вибір, то у випадку С2 і С3 все не так однозначно.

Приймаючи рішення стосовно самозабезпечення, розробляючи стратегію розвитку з найменшим ступенем залежності від зовнішніх факторів на корпоративному (С2) та національному рівні (С3) відповідальність за таке рішення не тільки особиста, а ще і соціальна та національна. Прийняття даних рішень має полягати в площині створення підґрунтя та сприятливих умов задля сталого розвитку країни та її суспільного добробуту. За прийняття рішень на рівні С2 і С3, які містять елементи соціального фізичного та морального насилля, дискримінації, невідновного порушення екосистем має бути і застосовуватися кримінальна відповідальність.

Список використаних джерел

1. Бровинская М. В одних руках: кто стоит за 10 крупнейшими монополиями Украины [Электронный ресурс] / М. Бровинская. – Режим доступа:<http://biz.liga.net/ekonomika/all/stati/3216863-v-odnikh-rukakh-kto-stoit-za-10-yu-krupneyshimi-monopoliyami-ukrainy.htm/section10/#page>. – Назва з екрана.

2. Історія в термінах і поняттях: довідник / За загал. ред. Орлової Т.В. – Вишгород, видавництво ПП Сергійчук М.І., 2014. – 732 с.

3. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект / М. І. Камлик. – К. : Атіка, 2005. – 432 с.

4. Шльков, В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия [Текст] / В. В. Шльков. – Рязань : Алетей, 1999. – 145 с.].

5. Maurice Grenville Kains. Five acres and independence. 1973, USA.